

ПРИРОДА ВЛАСНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми:

У процесі вирішення проблеми власності активно задіювалися концепції свободи, відчуження, справедливості, волі, розуму та інших найважливіших досягнень духовної культури людства.

Метою нашого дослідження є розкриття природи власності у всіх її аспектах з філософської точки зору.

Об'єкт – природа власності.

Предмет – погляди на власність у різних епохах.

Завдання:

визначити основні трактування власності в різні епохи;

проаналізувати погляди філософів на проблему власності;

визначити, які аспекти впливали на розкриття поняття «власності».

Стан дослідження проблеми:

Для людини способом самореалізації в соціально-економічному світі є її відношення до речей як власності, яка є однією з важливих частин природи людини. Найкраще і найчіткіше власність проявляється у володінні речами, предметами в природному та соціальному аспекті, для яких гроші є символами. Саме з її допомогою можна розглянути не одну сторону суспільно-економічного життя в його аспекті буття і світогляду. Основоположним економічним ядром кожного способу виробництва, а відповідно і формації, є панівна форма власності, оскільки саме вона визначає спосіб поєднання працівника із засобами виробництва.[2, с. 61] Однак історія науки знає й прямо протилежні оцінки власності, приватної власності як соціально-економічної основи, стрижня громадянського суспільства. Г. Гегель відзначав, що «перший вид свободи є той, котрий пізнаємо як власність»[3, с. 59]

Власність вважається руйнівною силою, що суттєво вплинула на історичний розвиток в його духовних та культурних аспектах. При вирішенні проблеми власності, почав відбуватись прогрес людської свободи.

Філософи різних епох мали кожен своє бачення поняття власності. Її почали розглядати ще в античності. Різноманітні пояснення, бачення та підходи давньогрецьких мислителів характеризують власність як умову, яка може визначити різні моральні якості людини в суспільному житті, такі як щедрість, марнотратство, скупість, бережливість та інші.

У контексті власності Аристотель розглядає такі риси людини, як честь, безчестя, величавість, приниженість та інші. Краще за всіх користується власністю і майном той, хто має такі чесноти, як щедрість. Аристотель засуджує тих, хто жаліється на свою долю, яка нібито обділяє майном і багатством найменш гідних. Він вважає, що для того, щоб володіти власністю, потрібно докласти багато зусиль і старань. Розмірковуючи над задоволенням і бажанням, до яких завжди прагне людина, Аристотель поділяє всіх на гідних і на тих, хто ними не є, а майно і прибуток, як перемога і пошана, відносить до речей посередніх, тобто до таких, яким неприйнятні крайні позиції.

Такий погляд Аристотеля на проблему власності сприяв встановленню тенденції ціннісного відношення до життя, а не лише абстрактної моделі нашого світу, у якій починається прогрес розпаду духу. Власність тут відокремлена від грошей, які є її кількісним показником. На осмислення Аристотелем економічної проблематики вплинуло прагнення створити цілісний задум буття і людини, нерозривно пов'язаних з питанням володіння власністю як одним із варіантів сенсу життя.

Середньовічному світогляду (як і античному) було властиве проведення аналогії людини з космосом. Переживання себе як космосу, тобто частини і відображення всезагальної гармонії і порядку, означало відсутність мети між особистістю і навколишнім предметним світом, а також давало відчуття права на перебування в цьому світі, як у своєму.

Відомий релігійний мислитель Августин Блажений у своїх працях трактував приватну власність як причину ворожнечі, сварок та розбрату між людьми. Вважалось, що, чим більшою кількістю речей зневажає людина, тим вища добродійність. Августин поділив усі блага у людському житті на ті, котрі потрібно любити і якими варто насолоджуватись, і на ті, якими варто лише користуватися. До перших благ можна віднести любов до Бога як вічного добра. До інших – усі речі і блага конкретного світу, без яких практично неможливо прожити, ними необхідно користуватися, але любити і прив'язуватися до них, забуваючи про вище призначення людської душі означало вчинити всупереч християнській моралі.

Розглядаючи приватну власність як законну установу людського суспільства, відомий теолог середньовіччя Тома Аквінський засуджував вимоги так званих «сретиків» про передачу майна від багатих до бідних, як говорилося у вченні раннього християнства. З одного боку, Тома Аквінський пішов на компроміс, вважаючи приватну власність необхідною для людських слабкостей, оскільки те, що може належати усім, не належить нікому. Відтак приватна власність забезпечує мирне співіснування людей, які більше працюють і менше сперечаються, порядок у господарському житті. Но з іншого боку, проголошуючи Бога єдиним власником усіх благ, мислитель стверджував, що кожна людина повинна володіти і

розпоряджатись своєю власністю так, ніби остання належить усім. Це проявляється в готовності поділитись із бідними і нужденними.

Роздуми середньовічних мислителів про власність показують, що незважаючи на повне охоплення релігійними цінностями усіх сфер сучасного суспільства, прагнення церкви побудувати життя на землі відповідно до заповітів і настанов Ісуса Христа, що заперечували багатство, власність залишалася важливим соціальним інститутом. Власність виявилася абсолютним атрибутом земного життя.

У період Відродження відбувається зміна власності в її якісних визначеннях, на що вплинуло зрушення у соціальній структурі населення, його роздрібнення за рівнем та умовами життя. Зменшилися частка селянства, яке розділилося на заможних та бідних, також з'явилися мануфактурники з одного боку, та наймані робітники, службовці, ремісник – з іншого, почав формуватися середній прошарок – юристи, лікарі, вчителі, службовці, вчені та ін.

Ці зміни набули яскравого вияву у філософських поглядах на концепцію власності. М. Монтень критикував становий поділ і облаштування тогочасного стану суспільства, ідеалізував суспільство первісне, яке не знало майнової нерівності і соціального становища відповідно до кількості власності.

Досліджуючи внутрішньодержавні суперечності, Н. Макіавеллі однією з їх причин назвав нерівномірність розподілу власності між членами суспільства. Він вважав найбільш доцільним шляхом її подолання створення прошарку багатого, заможного торгово-ремісничого населення.

Ж. Боден вважав, що наслідком приватної власності виступає майнова власність. Вона є необхідною для існування країни, але це не повинно проявлятися в потворних формах. До концепції держави належить спільна власність, однак держава не може встановлювати податки довільно; при цьому частина майна не може бути надто великою, оскільки спостерігається, що кожний зневажає загальними справами, якщо з них неможливо отримати вигоди для себе. На думку Ж. Бодена, що чим менше в країні бідних і дуже багатих, тим міцніша буде держава.

Епоха Відродження та меркантилізму разом із реформаційними ідеями вносять у розуміння власності право на задоволення природних потреб.

Меркантилізм справив величезний вплив на формування мислення епохи Нового часу, коли починають набувати розвитку основні твердження: розум, вигода, право, інтерес, власність. Це епоха формування нової, яка повинна керуватися не вірою, а знаннями.

Дж. Локк поділив власність на суспільну, приватну і особисту на основі вічної належності до людської діяльності найважливіших економічних ресурсів – землі і праці. Розглядаючи приватну власність як поєднання спільної та особистої власності, мислитель обґрунтував принципи непорушності останньої, пояснюючи визнання суспільством факту належності різноманітних благ тому, хто витратив на них свою працю.

Досліджуючи соціальні й етичні проблеми, філософ Д. Юм пов'язує їх з аналізом поняття «власність», яка розглянута у низці аспектів: насамперед вона визначається як благо, володіння яким закріплюється «законами справедливості», що встановлювалися новим суспільним порядком. Концепція Д. Юма характеризується натуралізацією і суб'єктивізацією найважливіших суспільних відносин власності.

Соціальні суперечності, згубні й водночас неминучі, зумовлені розподілом власності. Ж.-Ж. Руссо засуджує таку перспективу людського прогресу, оскільки засноване на приватній власності суспільство поляризується на групи людей з економічно протилежними інтересами.

Щодо власності в сучасних економічних концепціях, для прикладу можна взяти погляди вченого Л. фон Мізеса. Він погоджувався із трудовим походженням власності. На його думку юридичне трактування власності поєднує два аспекти. Перший це є фізичний (що означає «володію»), а другий - правовий (в значенні «повинен володіти»). Соціологічне (зокрема економічне) пояснення власності пов'язане з відносинами «володіння благами», які потрібні для досягнення певних економічних цілей людини. На думку вченого, приватна власність сприяє найоптимальнішому використанню ресурсів.[1]

Отже, у сучасній економічній науці не появилось однієї спільної думки щодо пояснення відносин власності. Появляється проблема «розчленування» права власності на один і той самий об'єкт. Така конструкція поділу власності, за умовами якої дозволялось існування кількох титулів власності на одне і те саме майно, виявилась достатньо добре пристосованою для практичного і теоретичного розвитку. У сучасній правовій літературі під терміном «інтелектуальна власність» розуміють сукупність норм права, котрі об'єднуються в авторське право та право промислової власності.[6, с. 62]

Такий розвиток власності сприяє потребі пошуку нових теоретичних підходів і конструкцій права власності. Нові підходи до дослідження відносин власності відкриває еволюційна економіка, які розширює традиційну проблематику економічної науки на основі визнання складності та нелінійності соціально-економічного розвитку.[1]

Література

- 1.Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник. – 2-ге вид., стер. - К.: Знання, 2008.- 431 с.
- 2.Базилевич, В. Д.; Попов, В. М.; Базилевич, К. С.; Гражевська, Н. І. Економічна теорія: Політекономія (підручник) (українською) (вид. 6-е). Київ: Знання-Прес., 2007.- с. 719.
- 3.Гегель Г.В.Ф. Філософія права. –М.: Думка, 1990. –524 с.
- 4.Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні інтенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
- 5.Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замойського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
- 6.Право інтелектуальної власності / [О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
- 7.Філософія: навч. посіб./Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. – 416 с